

Asia: VN/15985/2024

Lausuntopyyntö hallituksen esityksen luonnoksesta laiksi yhdenvertaisuuslain muuttamisesta (varhaiskasvatuksen edistämisvelvollisuus)

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Oikeusministeriö on pyytänyt STTK:lta lausuntoa hallituksen esityksen luonnoksesta laiksi yhdenvertaisuuslain muuttamisesta. Esityksessä ehdotetaan varhaiskasvatuksen toimipaikkakohtaisen yhdenvertaisuussuunnittelua koskevan velvoitteen poistamista yhdenvertaisuuslaista.

STTK vastustaa esitystä. Yhdenvertaisuuden edistäminen tulee huomioida suunnitelmallisesti ja kattavasti jo varhaiskasvatusvaiheessa. Normien purkaminen ja yhdenvertaisuussuunnitelman laadintavelvollisuuden keskittäminen varhaiskasvatuksessa vievät yhdenvertaisuuden edistämistä väärään suuntaan. Ennen kaikkea esitys vaikuttaa haitallisesti syrjinnän vaarassa oleviin lapsiin ja heidän perheisiinsä.

Arjen rasismi ja syrjintä ilmenee monin eri tavoin ja sitä esiintyy yhtä lailla myös varhaiskasvatuksessa. Tästä syystä on ehdottoman tärkeää pitää kiinni niistä työkaluista ja suunnitelmallisista toimenpiteistä, joilla arjen syrjintää voidaan kitkeä ja tehdä helpommin havaittavaksi kullakin varhaiskasvatuksen toimipaikalla.

Lapsen etu ja toimipaikkakohtaiset hyödyt

YK:n lapsen oikeuksien mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Hallituksen esityksen vaikutusten arvioinnissa (4.2.4 Muut yhteiskunnalliset vaikutukset) varhaiskasvatuksen toimipaikkakohtaisen yhdenvertaisuussuunnitteluelvoitteen poistamiselle ei ole esitetty lapsen edun mukaisia perusteita. Päinvastoin arvioinnissa todetaan, että ”on riskinä, että yhdenvertaisuuden edistäminen jää aiempaa yleisemmälle tasolle, eikä siinä huomioida eri toimipaikkojen erityispiirteitä, jotka voivat vaikuttaa yhdenvertaisuuden toteutumiseen. Mikäli yhdenvertaisuuden edistämistyö jäisi muutoksen myötä liian yleiselle tasolle siten, ettei se aidosti tukisi yhdenvertaisuuden edistämistä ja syrjinnän

torjumista, olisi tällä kielteisiä vaikutuksia erityisesti syrjinnän vaarassa oleviin lapsiin ja heidän perheisiinsä.”

STTK pitää edellä sanottua riskiä todellisena ja vakavasti otettavana. Toimipaikkakohtainen yhdenvertaisuussuunnitelman laatiminen konkretisoi yhdenvertaisuustyötä varhaiskasvatuksen henkilökunnalle, lapsille ja heidän vanhemmilleen. Toimipaikkakohtainen suunnittelu auttaa myös henkilöstöä tunnistamaan paremmin ne yhdenvertaisuutta edistävät yksilölliset tilanteet, joita juuri heidän toimipaikassaan ilmenee ja joihin on syytä puuttua. Mikäli yhdenvertaisuuden edistämistä suunniteltaisiin kunnissa jatkossa vain keskitetysti, riski yksittäisten lasten tarpeiden ja päiväkotien erityispiirteiden sivuuttamisesta kasvaa. Toisin sanoen lapsen etuun merkittävästi vaikuttavia tekijöitä tarkasteltaisiin huomattavasti etäämmältä verrattuna toimipaikkakohtaiseen suunnitteluun.

Toimipaikkakohtaiset sekä lasten yhdenvertaisuutta edistävät tarpeet ja näkökulmat tulisi aidosti ottaa huomioon varhaiskasvatuksessa. Muutoksen myötä keskitetyn yhdenvertaisuussuunnitelman laadinnassa tulisi tuntee yleistä tasoa paremmin myös toimipaikkakohtaiset tarpeet ja näkökulmat. STTK:n katsoo, että esitetyillä muutoksilla keskitetyssä yhdenvertaisuussuunnitelman laadinnassa ei pystyttäisi takaamaan riittävässä määrin sitä, että suunnitelman laatijat tuntisivat jokaisen yksittäisen varhaiskasvatuspaikan erityistarpeet ja parhaat keinot edistää yhdenvertaisuutta.

Ristiriidat varhaiskasvatusta edistävien toimenpiteiden, tavoitteiden ja lainsäädännön kanssa

Toimipaikkakohtaisen yhdenvertaisuussuunnitelmia koskevan veloitteen poistaminen on ristiriidassa hallitusohjelman kirjauksen kanssa varhaiskasvatuksen laadun paranemisesta. Lisäksi varhaiskasvatustilain 3 §:ssä on lueteltu 10 kohdan luettelo tavoitteista varhaiskasvatukselle. Pykälän 6 kohdan mukaan tavoitteena on antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa. Lisäksi varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti varhaiskasvatuksen tehtävänä on mm. edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjäytymistä.

Peilaten varhaiskasvatustilain tavoitteisiin, yksi konkreettinen heikennys ja ristiriita on, että muutoksen myötä laista poistuisi esimerkiksi velvoite kuulla lapsia ja heidän huoltajiaan edistämistoimenpiteistä, sekä velvoite laatia suunnitelma yhteistyössä henkilöstön kanssa. Esityksen kohdan 4.2.4. (Muut yhteiskunnalliset vaikutukset) mukaan muutoksen myötä ei saavutettaisi osallistamiseen liittyviä myönteisiä vaikutuksia, joita ovat mm. kyky kohdata ja kunnioittaa erilaisuutta ja monimuotoisuutta sekä lasten tietoisuuden lisääminen omista oikeuksistaan. Viemällä lapsilta mahdollisuuden osallistua suunnitteluun, menetetään tilaisuus oppia suunnittelun myötä yhdenvertaisuuteen liittyvistä seikoista, kuten ihmisten erilaisuuden huomioimisesta ja arvostamisesta.

Suunnitteluelvoitteen poistaminen on myös ristiriidassa Kansallisen lapsistrategian toimeenpano-ohjelman kanssa, jonka tavoitteena on edistää lasten oikeuksia muun muassa yhdenvertaisuuden osalta.

Hallinnolliset ja taloudelliset säästöt

Hallituksen esityksen perusteella yksi syy suunnitteluelvoitteen poistamiselle on varhaiskasvatukseen kohdistuvien hallinnollisten töiden karsiminen. Karsimisella pyritään siihen, että päiväkodeissa työntekijöiden työaika siirtyisi enemmän lasten parissa tehtävään työhön.

Hallituksen esityksen perusteella tarkoitus ei kuitenkaan ole luopua tasa-arvosuunnitelmien toimipaikkakohtaisesta laatimisveloitteesta varhaiskasvatuksessa. Kuten esityksestä (s. 6 ja 16) käy ilmi, tasa-arvosuunnitelmat ovat lähtökohtaisesti tarkoitettu laadittavaksi yhdessä yhdenvertaisuussuunnitelmien kanssa. Suunnitelmien laatimisesta luopumisella tavoiteltava hyöty hallinnollisen työn keventämisen näkökulmasta olisi esityksen perusteella hyvin marginaalinen, kun tasa-arvosuunnitelmien laatimiseen tullaan jatkossakin käyttämään aikaa. On myös mahdollista, että yhdenvertaisuuden toimipaikkakohtaisen suunnitteluelvoitteen poistaminen lisää sellaisen kulttuurin luomisen riskiä, jolla muun muassa yhdenvertaisuusvaltuutetun työmäärä itse asiassa lisääntyisi, eikä vähenisi muutoin kuin hallinnollisen valvontavelvollisuuden osalta. Kuntien ja yksityisten toimijoiden hallinnollisesta työstä säästäminen ei STTK:n kannan mukaan ole peruste, joka ylittäisi lapsen oikeudet ja edut, varsinkaan kun toimipaikkakohtaisen toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnittelun poistamisesta kertyvä säästö jäisi koko maan tasolla joiksikin kymmeniksi tuhansiksi euroiksi. STTK katsoo, että kunnallisen byrokratian vähentämisen liittyvät säästöt tulee tehdä muutoin kuin lasten oikeuksia polkemalla.

STTK korostaa, että lähtökohtaisestikin hallituksen esityksen määrittely yhdenvertaisuussuunnitelmasta ikään kuin pakollisena hallinnollista taakkaa lisäävänä dokumenttina on ongelmallinen. Yhdenvertaisuussuunnitelma- ja suunnittelu tulisi nähdä pidempikestoisena prosessina ja toimintana, jossa lasten etu ja yhdenvertaisuuden edistäminen huomioitaisiin varhaiskasvatuksessa päivittäin. Laajemmin yhdenvertaisuuden edistämisen tulisi olla pitkäjänteistä, jatkuvaa ja tavoitteellista.

Eriarvoisuus syrjintäperusteissa

STTK pitää hyvänä ja tärkeänä asiana, että toimipaikkakohtaisista tasa-arvosuunnitelmista varhaiskasvatuksessa pidetään kiinni. Toisaalta samalla se tarkoittaa sitä, että syrjintäperusteet asetettaisiin jatkossa eriarvoiseen asemaan. Varhaiskasvatuksessa tulisi esityksen mukaan jatkossa arvioida toimipaikkakohtaisesti tasa-arvolain mukaiset syrjintäperusteet (sukupuoli, sukupuolen ilmaisu ja sukupuoli-identiteetti), kun taas yhdenvertaisuuslain suojaamia syrjintäperusteita ei. Lakiesityksestä ei käy ilmi, mihin tällainen ero perustuu.

Lopuksi

STTK pitää valitettavana, että hallituksen esitys tinkii yhdenvertaisuuden edistämisestä vedoten kustannuksiin ja hallinnolliseen taakkaan, jotka esityksen perusteella ovat epämääräisiä ja hyvin vähäisiä. Mikäli tavoitellut säästöt tosiasiallisesti ovat suurempia, se tulisi selvästi käydä ilmi hallituksen esityksestä. Esityksen vaikutukset kohdistuvat erityisesti heikoimmassa asemassa olevien lasten ja lapsiperheiden oikeuksien toteutumiseen. Esitys syö ennen kaikkea pohjaa hallituksen vuoden 2023 tiedonannolta, jossa hallitus sitoutui edistämään yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä sekä tekemään työtä rasismien vähentämiseksi.

STTK korostaa, että mikäli säästötoimenpiteitä halutaan varhaiskasvatuksen toimipaikoissa tehdä, tulisi päätöksenteon ja laskettujen säästöjen perustua tietoon ja vakaaseen harkintaan. Hallituksen esityksessä esitetyt muutokset kumoaisivat edellisen hallituksen tekemiä päätöksiä liian nopeasti. Aikaisempi laki on ollut reilun vuoden voimassa, eikä lakien vaikutuksia ole pystytty tarkastelemaan mitenkään tässä ajassa riittävän kattavasti. Lisäksi lain nopea muuttaminen aiemmasta voi pahimmassa tapauksessa antaa viestiä, ettei yhdenvertaisuussuunnitelmien laadinta toimipaikoilla ole merkityksellistä ja tärkeää.

Hallituksella olisi mahdollisuus vakaampaan harkintaan, mikäli se toteuttaisi ensin esityksen sivulla 10 mainitun selvityksen ja arvioisi vasta sen pohjalta, onko nyt esitetylle hallituksen esityksen muutoksille tarvetta. Kyseinen selvitys on osa 6.6.2024 hyväksyttyä kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmaa ja sillä on tarkoitus tukea varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmia sekä kartuttaa tietopohjaa niistä. Lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmassa tunnistetaan selvityksen tarve. Selvityksen toimeenpanoa koskevassa osuudessa todetaan muun muassa että ”Tietopohjaa yhdenvertaisuuden toteutumisen haasteista ja tarpeista ei nykyisellään juurikaan löydy, joten tarvitaan selvitys varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmien tueksi ja tietopohjan kartuttamiseksi. Onnistuneella suunnittelulla voidaan lisätä lasten turvallisuuden tunnetta.”

Kirvesniemi Ville
STTK ry. - Ville Kirvesniemi, juristi